

LEADERSHIP ȘI PHRONESIS ÎN ETICA ACADEMICĂ**Pr. lect. asoc. dr. NICHIFOR TĂNASE**

Facultatea de Litere, Istorie și Teologie

Universitatea de Vest din Timișoara

Un **student motivat** este gata să învețe, dar un profesor ar trebui să fie suficient de organizat pentru a profita de această situație. Inflexibilitate poate împiedica un coordonator să profite la maximum de anumite oportunități care pot apărea spontan în cursul discuției academice. O prezentare incoerentă, cu toate acestea, poate disipa entuziasmul initial, la fel de mult precum o lipsă de planificare care șerpuieste de la un subiect la altul, nevalorând nimic mai mult decât o oră de vorbă fără scop. Înainte de a cursul profesorii ar trebui să decidă exact ceea ce intenționează să realizeze în timpul unei anumite sesiuni și exact ceea ce se așteaptă să știe studenții lor până la momentul în care sesiunea se încheie. În cuvintele lui Alfred North Whitehead, „o anumită claritate nemiloasă este esențială în educație.”¹ Obligația unui profesor este să îndrume studenții, iar ghidarea necesită un sentiment de direcție. Organizarea atentă trebuie completată de o preocupare egală pentru clarificare. În caz contrar, chiar și cursul cel mai înalt structurat se poate dovedi de neînțeles pentru neinițiați.

„*Malpraxis*” este un termen care a ajuns să fie asociat în primul rând cu medicina; totuși, acesta se aplică membrilor oricărei profesii. Desigur, esența studiilor doctorale este specializarea, dar un erudit are nevoie de o perspectivă mult mai largă, nu de o viziune de tunel, ci, precum istoricul Jaroslav Pelikan a remarcat, și de o „pregătire generală a cărțurului din alte domenii decât domeniul de specializare”.² Astfel, aceștia reușesc să-și exercite îndeplinirea atribuțiilor într-un mod potrivit. Membrii corpului profesoral al facultății, pe lângă actul didactic de predare a materiei, majoritatea lor efectuează și cercetări. Sunt, de fapt, obligați să le facă pe amândouă. Dar prin „cercetare” se înțelege și studiul continuu al temei de către cel însărcinat cu îndrumarea altora. El are responsabilitatea de a rămâne bine informat. Într-o disciplină intelectuală, acest angajament implică menținerea la curent cu evoluțiile sau discuțiile academice din cărțile și revistele științifice. Atunci când solicităm consiliere juridică, avem dreptul să ne așteptăm ca avocatul nostru să cunoască deciziile judecătorești recente și să nu se bazeze exclusiv pe cazurile studiate în timpul facultății de drept. În mod analog, studenții au dreptul să presupună că instructorul lor nu doar repetă idei vechi, ci este capabil să ofere o relatare în cunoștință de cauză a celor mai promițătoare linii de gândire recentă. Un doctorat înseamnă că, de la data acordării, destinatarul stăpânește o disciplină. Diploma nu

¹ Alfred North Whitehead, *The Aims of Education and Other Essays* (New York: Free Press, 1967), 34-36

² Jaroslav Pelikan, *Scholarship and Its Survival* (Princeton, N.J.: Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, 1983), 26.

acordă purtătorului o scutire pe viață de cercetare continuă. Un profesor care depinde de notițe sfâșiate, îngălbenite, care reflectă gândirea uzată în timp, este la fel de vinovat de *malpraxis* precum medicul care se bazează pe tratamente vechi.

Profesorii ar trebui să îndrume o **cercetare critică**, iar o caracteristică esențială a acestui proces este ca toți participanții, inclusiv membrii facultății, să aibă o mentalitate deschisă, care însă nu trebuie confundată cu o „*emptyheadedness*”.³ Coordonatorii responsabili nu stau, însă, pasivi permițând studenților să desconsidere standardele academice. Un principiu al realizării unui doctorat responsabil este acela că munca academică ar trebui să fie realizată conștiincios, cu atenția cuvenită detaliilor. În caz contrar, rezultatele nu vor fi fiabile și nu vor fi o contribuție demnă de domeniul de cercetare ales. Astfel, bibliografia disponibilă ar trebui studiată cu atenție, toate citatele ar trebui să fie corecte, opiniile opuse să nu fie distorsionate și concluziile nu trebuie supraevaluate. În plus, trebuie prezentate rezultatele într-o formă cât mai utilă. Regula este încălcată de cei care se grăbesc cu gândul la publicare, precum și de cei care își permit întârzieri nesfârșite în finalizarea proiectelor lor.

Trebuie să existe o puternică **comunitate a cercetătorilor**. În timp ce singurătatea poate stimula creativitatea, cercetătorii nu înfloresc izolat. Aceștia depind de editori, biblioteci, asociații de cercetători și, cel mai important, unul pe altul. Atât de nepotrivită este atitudinea de auto-mărire ori de afișare a propriei erudiții, în timp ce se resping eforturile altora. Ce sunt acești profesori care nu-și dau seama că sunt membri ai unei comunități de cărturari, fără de care s-ar pierde? Dacă colegii lor nu ar oferi fundament științific pentru activitățile universității, la edituri, reviste de specialitate, asociații profesionale și instituții de învățământ superior, ce ar mai rămâne din gloria academică? Prea puțini cercetători se tratează reciproc ca și când ar fi implicați într-o acțiune de cooperare reciprocă.

Există o tentația pentru cărturar de a ceda părtinirii, mai ales atunci când sunt chemați să îndeplinească obligații colegiale: scrierea unei **scrisori de recomandare**. Ce trebuie să facă un membru al facultății atunci când se confruntă cu un student sau un coleg mai puțin înzestrat și care caută sprijin scris pentru obținerea admiterii la o altă instituție, câștigarea unei burse, sau obținerea unei poziții academice? Abordarea greșită este de a oferi o scrisoare înșelătoare care să exagereze trăsături pozitive, ignorând în același timp cele negative. Cei care se angajează la o astfel de lipsă de onestitate, s-ar putea considera pe ei înșiși ca făcând doar o favoare inofensivă cuiva, dar unele persoane credule pot fi păcălite de această scrisoare de recomandare și acționează în conformitate cu ea, înfruntând apoi consecințe dezamăgitoare. Ca urmare a înșelăciunii, alți solicitanți pot pierde o oportunitate vitală. Nu sunt victime ale unei glume inofensive, ci de trădare a încrederii unui erudit. Profesorii care scriu în mod constant recomandări înșelătoare pot în cele din urmă să se învingă pe ei înșiși.

* * *

³ Steven M. Cahn, *Saints and Scamps. Ethics in Academia* (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2011) 12, 31 și 41-46.

Profesorul se poate baza doar pe abilitățile sale de convingere și rezonabilitatea publicului său. În același timp, însă, este nevoie de **lideri în mediul academic**,⁴ care să poată inspira indivizii să se schimbe, să se îmbrățișeze o bază etică pe care să-și construiască viitorul. Numai schimbarea voluntară, nu constrânsă, ar putea stabili o schimbare durabilă și ar putea duce societatea dincolo de actualul ei statut conflictual. Se pare că nimeni nu a personificat „leadership”-ul sau conducerea mai complet decât Iisus. Referindu-ne la narațiunea din Evanghelia după Ioan, în care Iisus tulbură o mulțime care intenționează să lapideze o femeie acuzată de adulter, textul evanghelic îl prezintă pe Iisus publicului ca un lider, în sensul deplin al termenului, Iisus intervine și rămâne dispus să stea împotriva consensului mulțimii, pentru că acel consens este greșit. Greenleaf îl portretizează ca pe cineva care oferă claritate morală, ca cineva care conduce nu în virtutea poziției sale în organizație, ci ca una al cărui personaj invita la emulație.⁵ Prin urmare, liderii nu dețin neapărat o autoritate formală; conducerea apare din interiorul persoanei. Liderii sunt persoane excepționale care posedă abilități extraordinare, se bazează pe intuiție, creativitatea lor prin practica contemplativă, realizând o stare modificată a conștiinței. Liderii posedă spirit, o calitate inefabilă, un mister în fața căruia pur și simplu stau uluit. Când un lider îl deține, el creează încredere; creează încredere nu numai între lider și adept, dar și între adepți înșiși. Omul modern ca lider trebuie cumva să realizeze o căsătorie între conștiința sa etică iudeo-creștin și detașarea filosofică. Astfel, el este prezentat ca un agent de transformare, nu doar o reflectare a *statu quo*-ului, ci ca cel care oferă un mod proaspăt de a discuta managementul *leadership*-ul ca o activitate morală, lipsită de toate indicațiile exterioare ale puterii.

Pe scurt, conducerea și slujirea sunt aspecte diferite ale aceleiași virtuți, o articulare a disciplinei morale transformatoare, ce a condus la inventarea unei spiritualități pentru locul de muncă. Interesul pentru spiritualitate a început recent să crească, culminând într-un fel de mișcare socială distinctă. Chiar foarte mulți cercetători au raportat unele variații ale afirmației că există o creștere dramatică a interesului pentru spiritualitate în rândul celor care studiază, predau, și scriu sau, cel puțin, și-au exprimat interesul pentru acest subiect.⁶ Studiile academice sunt redescoperite ca o sursă de creștere spirituală și conexiune cu alți membrii ai comunității științifice. Sunt tineri care au urmat studii postuniversitare în teologie, înainte de a schimba brusc direcția pentru a obține un doctorat în sociologie spre exemplu. O delimitare strictă între lumile sacră și profane, defineau până recent o rigiditate a profesionistului. Înțeles corect, însă, conceptul de „vocație” diferă de „muncă”. Munca este un răspuns la o nevoie, o acțiune condusă de necesitatea externă. **Vocația** apare din interior și exprimă interiorul, sinele pur, necorupt. Prea

⁴ Vezi, în acest sens, și Brent D. Ruben, Richard De Lisi, Ralph A. Gigliotti (ed.), *A Guide for Leaders in Higher Education: Core Concepts, Competencies, and Tools* (Sterling: Stylus Publishing, 2016).

⁵ Robert K. Greenleaf, *Servant Leadership: A Journey into the Nature of Legitimate Power and Greatness* (Paulist Press, 2002) 176-214.

⁶ James Dennis LoRusso, *Spirituality, Corporate Culture, and American Business. The Neoliberal Ethic and the Spirit of Global Capital* (Bloomsbury Academic, 2017), p. 59-80.

des oamenii permit condițiilor externe ale lumii să le dicteze acțiunile în viață. Conducerea sau coordonarea (o formă de *leadership* academic), în consecință, necesită o călătorie spirituală care se mișcă în interior, nu în afară, nu doar o abstractizare conceptuală ci și o experiență de viață. Spiritualitatea practică permite individului, mai întâi, accesul la acel sine autentic și, în al doilea rând, să stabilească o armonie între acesta și lumea exterioară. În cele din urmă, „spiritualitatea” în relația dintre „sine” și „vocație” promovează un program de schimbare în primul rând individuală, nu numai socială.⁷

* * *

Dacă am încerca să schițăm un **portret al cercetător „virtuos”** din punct de vedere al eticii academic (educație sau instruire „etică” ca parte a dezvoltării formale), acesta ar fi cineva care încearcă să găsească un echilibru între extreme și de a rămâne fidel valorilor de etică academică în procesul de cercetare, dar care nu este specific nimănui fără disciplină. Dezvoltarea abilităților analitice și reducerea ambiguității sunt două dintre obiective generale în predarea eticii în învățământul superior, sugerându-se totodată că există un instrument și un raționament pentru educația etică.⁸ Etica înseamnă și gândirea pentru sine, nu conformitatea necritică.⁹ Codul de etică conține detalii despre abilități și cerințe de formare profesională pentru studenții cercetători: conștientizarea problemelor legate de drepturile altor cercetători, a temelor de cercetare și a altor aspecte care ar putea fi legate de cercetare, precum confidențialitate, probleme etice, atribuire, drepturi de autor, malpraxis.

Viața academică a fost întotdeauna competitivă, ar fi mai exact să afirmăm că viața academică este acum chiar mai competitivă decât era înainte.¹⁰ Sensul unei cercetări „bune” este și el redefinit de cultura performanței (simptomatică pentru o societate în care a existat o eroziune a încrederii în profesii). Aceasta înseamnă că, mai nou acel cercetător e acum evaluat din punct de vedere al valorii economice a activității lui de cercetare. „Regulile tradiționale” ale cercetării au inclus întotdeauna presiuni de publicare, dar acestea sunt acum însoțite de așteptări suplimentare. De exemplu, se pune un accent din ce în ce mai mare pe evaluarea „impactului economic” al cercetării.¹¹ Ca urmare, privilegierea publicării în jurnalele indexate, alte forme de publicare nu mai sunt considerate a fi o echivalență, intervine presiunea

⁷ Parker Palmer, *The Active Life: A Spirituality of Work, Creativity, and Caring* (San Francisco: Jossey-Bass, 1999) 9, 24, 60-68, 156.

⁸ D. Callahan, S. Bok, *Ethics Teaching in Higher Education* (New York: Pelum Press, 1980) 61-80.

⁹ Bruce Macfarlane, *Researching with Integrity. The Ethics of Academic Enquiry* (New York, Taylor & Francis, Routledge, 2009) 149-151.

¹⁰ O. O'Neil, *A question of trust* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2002) 47. Ideea auditului a fost exportată din mediul său financiar pentru a acoperi un control tot mai detaliat al nefinanciarului.

¹¹ A. Brew, *The nature of research: Inquiry in academic contexts* (London: Routledge, 2001),

de a publica. **Identitatea profesională** nu vine de la sine gata-făcută, ci implică o **lupta pentru autenticitate** și, ca atare, aceasta trebuie construită.¹²

* * *

Aristotel ia în considerare, în primul rând, dorința (ὄρεξις) și identifică acțiunile pe care aceasta le urmărește. Termenii pe care-i folosește sunt *προαίρεσις* și *προαίρεσις*, adică acțiune și decizie. Acest lucru implică o paralelă pe care a arătat-o inițial între gândire și voință (ὄρεξις). El arată că decizia implică atât gândirea, cât și voința. Vorbind despre condițiile unei decizii, face referire la „gândire practică și adevăr”. Prin „adevăr în acord cu dorința dreaptă” Aristotel înțelege dorința de a face bine (εὐπραξία). În cele din urmă, observăm că el a dat o explicație a „adevărului practic”. Acesta este adevărul pe care îl produce cineva acționând în funcție de alegere și decizie.¹³

Teoria etică a lui Aristotel cuprinde, așadar, în esență o dihotomie: distincția între virtueta morală și înțelepciunea practică. Se spune că sufletul omenesc este bipartit și o distincție corespunzătoare între virtutea morală și înțelepciunea practică modelează discuția despre perfecțiunea umană. Aparent perfecțiunea umană cere prezența atât a virtuții morale, cât și a înțelepciunii practice. Cartea 1 din *Etica Nicomahică* trasează o distincție între virtuțile gândirii, numite adesea virtuți intelectuale (*aretai dianoêtikai*) și cele de caracter sau așa-numitele virtuți morale (*aretai êthikai*, 1103a3–10). Ne spune că atât caracterul cât și gândirea determină ce facem. Aristotel ne spune că caracterul este cel care manifestă alegerea (*proairesis*). Virtutea morală, adică o dispoziție de caracter, garantează scopul, în timp ce înțelepciunea practică se ocupă de mijloace și, în general, de considerente prudentiale.¹⁴

Pentru Gadamer, *techne* în ceea ce privește producția și *phronesis* în ceea ce privește acțiunea fac parte din taxonomia aristotelică a stărilor practice ale spiritului. *Phronesis* este calitatea pe care o posedă o persoană bună (de obicei tradusă ca prudență sau înțelepciune practică), este o „stare sau capacitate raționată” (Aristotel, *Etica Nicomahică*, 1339b15), sau o intuiție despre acțiunea potrivită ce trebuie efectuată, în cadrul înțelegerii mai generale despre elementele constitutive ale unei vieți bune. Dimensiunea hermeneutică a lui *phronesis* este explicită în problema aplicării sau efectuării unei acțiuni.¹⁵ Cunoștințele dobândite în trecut sunt aplicate

¹² J. Nixon, „Education for the good society: The integrity of academic practice”, *London Review of Education*, 2:3 (2004), 245-252; J. Nixon, „Relationships of virtue: Rethinking the goods of civil association” *Ethics and Education* 1:2 (2006), 149-161.

¹³ Mary Geach, Luke Gormally, *Human Life, Action and Ethics. Essays by G.E.M. Anscombe* (Charlottesville, VA: Imprint Academic, 2005), 143-147.

¹⁴ William W. Fortenbaugh, *Aristotle's Practical Side. On His Psychology, Ethics, Politics and Rhetoric* (Leiden: Brill, 2006), p. 198.

¹⁵ Gerald Bruns, „The Hermeneutical Anarchist: Phronesis, Rhetoric and the Experience of Art”, în by Jeff Malpas, Ulrich Arnsward, Jens Kertscher (ed.), *Gadamer's Century: Essays in Honor of Hans-Georg Gadamer* (Studies in Contemporary German Social Thought; Cambridge: MIT Press, 2002), p. 45-76.

prezentului: fiecare acțiune morală este aplicarea principiului general unei situații particulare (și unice) întâlnite acum. **Phronesis relevă structura reală a înțelegerii.**¹⁶

Pentru Gadamer, performanța etică nu este un proces de confirmare prin repetare, ci, mai degrabă este deconfirmare, o experiență hermeneutică, o întâlnire cu noul. Noutatea tuturor situațiilor și întâlnirilor sociale ne dezvăluie fragilitatea noastră concepției de sine. Persoana cu *phronesis* este înțeleptă din punct de vedere moral. Pentru o astfel de înțelepciune, nu acumulează cunoștințe în timp, dar câștigă o deschidere mai mare sau mai intensă spre experiență. **Înțelepciunea, așadar, nu este posesia cunoașterii universale** despre o concepție abstractă a binelui, așa cum este la Platon¹⁷, ci este **fundamental o cunoaștere de sine**, cunoaștere pentru sine. Astfel de cunoștințe sunt intrinsec practice.¹⁸

Tocmai acest contrast dintre gândirea divină infinită și înțelegerea finită a *Dasein*-ului, îi oferă lui Gadamer propriul său punct de plecare, prin care și el, urmând Heidegger, găsește o **prefigurare a înțelegerii umane, spre deosebire de inteliecția divină, în phronêsis sau discernământ practic al lui Aristotel.**¹⁹ Gadamer a mutat această idee mai târziu în prim-plan pentru a distinge cunoștințele practice de conceptul de metodă din științele moderne și, astfel, pentru a arăta limitele acesteia din urmă. Elucidarea pe care o caută existența umană, constă mai presus de toate în a deveni transparent pentru sine.

¹⁶ Hans-Georg Gadamer, *Adevăr și Metodă*, Traducere de Gabriel Cercei și Larisa Dumitru, Gabriel Kohn, Călin Petcana (București: Teora, 2001), pp. 237-242.

¹⁷ Despre *Logos* și *ergon* sau idee și realitate la Platon, vezi Hans-Georg Gadamer, *Dialogue and Dialectic: Eight Hermeneutical Studies on Plato* (Yale University Press, 1980), 1-20, 156-193.

¹⁸ Chris Lawn, *Wittgenstein and Gadamer*, p. 81-82.

¹⁹ Gadamer, *Adevăr și Metodă*, p. 239. Despre „dialog și *phronesis*”, ca idei cheie la Platon și Aristotle, vezi Karl Simms, *Hans Georg Gadamer* (Routledge Critical Thinkers, New York, 2015), p. 39-56.